

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 15 (28)

Суми – 2019

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i15.p76>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗВЕРНЕННЯМ ДО СУДУ З ОБВИНУВАЛЬНИМ АКТОМ

*Іващенко Валерія Олегівна,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

У статті досліджено особливості та проблемні питання закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом як завершального етапу стадії досудового розслідування. Окреслено проблему неналежного складання обвинувальних актів та запропоновано шляхи вирішення. Також наведено пропозицію щодо визначення конкретного моменту закінчення досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс України містить положення про необхідність судового розгляду обвинувачення щодо особи в найкоротший строк або закриття відповідного кримінального провадження. Це забезпечує виконання однієї з провідних засад кримінального провадження, а саме, розумності строків. Значення досліджуваного процесуального документа полягає у тому, що особа набуває статусу обвинуваченого, коли обвинувальний акт щодо неї переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України. До того ж, судді здебільшого використовують обвинувальний акт для складання вироку, вважаючи виклад в цьому документі обставин справи найповнішим. Проблема полягає в тому, що слідчі та прокурори не належним чином складають обвинувальні акти, які можуть порушувати вимоги до процесуальної форми. Зважаючи на зазначене, необхідне дотримання послідовності та повноти викладу елементів з дотриманням вимог процесуального закону. Слід зазначити, що мова йде не тільки про ст. 291 КПК України, але і про дотримання вимог інших норм кримінального процесуального закону. Для розкриття цього питання важливу роль відіграє судова практика. Процесуальний закон передбачає зміну процесуального статусу підозрюваного при передачі до суду обвинувального акта, але не визначає конкретний момент, коли обвинувальний акт вважається переданим до суду. У роботі обґрунтовано думку, що таким моментом є час реєстрації обвинувального акта у суді.

Ключові слова: закінчення досудового розслідування, обвинувальний акт, структура обвинувального акта, відкриття матеріалів, прокурор.

Ivashchenko V. O. Problematic issues of the end of the pre-trial investigation by appealing to the court with the indictment. The article is dedicated to the peculiarities and problematic issues of the end of the pre-trial investigation by appealing to the court with the indictment as the final stage of the pre-trial inquiry. In this article the problem of improper preparation of indictments and the ways of solving are outlined. Also, a proposal is made to determine the exact moment of the end of the pre-trial investigation. The Criminal Procedural Code of Ukraine contains provisions on the need to prosecute a person in court as soon as possible or to close the relevant criminal proceedings. Stated above ensures one of the key principles of criminal proceedings, namely, to act in reasonable time. The value of the investigative procedural document consists in the fact that the person acquires the status of the accused, when the indictment was transferred to court in the manner prescribed by Art. 291 of The Code of Criminal Procedure. In addition, judges mostly use the indictment for writing convictions, considering the statements in indictments about the circumstances of the case to be the most comprehensive. The problem is in the fact that investigators and prosecutors do not properly set up indictments that may

violate the procedural requirements. In view of the above, it is necessary to adhere to the sequence and completeness of the presentation of elements, observing the requirements of procedural law. It should be noted that there had to be not just adhering to Art. 291 of The Code of Criminal Procedure, also indictment ought to be in compliance with the requirements of other norms of the criminal procedural law. For the disclosure of this question, an important role is played by judicial practice. The procedural law provides a change in the procedural status of a suspect when the indictment is sent to a court, but does not determine the exact moment when the indictment is considered to have been transferred to court. This article substantiates the opinion that such moment is the time when the indictment was registered in the court.

Keywords: end of pre-trial investigation, indictment, structure of the indictment, acquaintance with pre-trial investigation materials, prosecutor.

Вступ. Закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом є однією з форм завершення досудового розслідування. В юридичній спільноті триває дискусія щодо особливостей складання обвинувального акту та необхідності поділу на структурні частини. Незважаючи на наявність певних суперечностей щодо структури обвинувального акта, головним є дотримання вимог процесуального законодавства при його складанні. У своїй діяльності судді звертають увагу на наявності проблеми неналежного складання та неповноти обвинувальних актів. Також важливим є визначення моменту закінчення досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс містить норму про те, що досудове розслідування закінчується зверненням до суду з обвинувальним актом. У практичній діяльності зазначеного формулювання недостатньо для точного визначення моменту закінчення досудового розслідування.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Деякі аспекти закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом досліджували у своїх працях науковці, зокрема: Татаров О. Ю., Глобенко Г. І., Дубинський А. Я., Торбас О. О., проте з деяких питань наразі не існує єдиної точки зору, все ж спільним є те, що певні положення дійсно потребують доопрацювання.

Виклад основного матеріалу. Закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом є однією з форм завершення досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) містить положення про необхідність розгляду обвинувачення щодо особи в найкоротший строк стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито [1]. Це забезпечує виконання однієї з провідних засад кримінального провадження, а саме, розумності строків.

Закінчення досудового розслідування може відбуватися у два способи:

- 1) закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування;
- 2) передача провадження до суду.

Щодо другого способу закінчення досудового розслідування, то КПК України зазначає, що прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну дію із вичерпного переліку:

- 1) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 2) звернутися до суду з обвинувальним актом;
- 3) клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру [1].

Отже, обвинувальний акт – узагальнюючий процесуальний документ стадії досудового розслідування. Значення цього документа полягає у тому, що особа набуває статусу обвинуваченого, коли обвинувальний акт щодо неї переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України. До того ж, через завантаженість судів, судді здебільшого використовують обвинувальний акт для складання вироку, вважаючи виклад в цьому документі обставин справи найповнішим [4]. На нашу думку, проблема полягає в тому, що слідчі та прокурори не належним чином складають обвинувальні акти, які можуть порушувати вимоги до процесуальної форми. Це підтверджується узагальненням щодо судової практики повернення обвинувальних актів прокурору для доопрацювання Подільським районним судом м. Києва у 2014 році. Так, судді Подільського районного суду м. Києва у 2014 році було повернуто прокурорам 14 обвинувальних актів через їх невідповідність вимогам кримінального процесуального закону.

Основними причинами повернення обвинувальних актів прокурору було: 1) невідображення у обвинувальному акті всіх

анкетних відомостей обвинуваченого, потерпілого, а також відсутність в ньому прізвища, ім'я, по батькові та займаної посади слідчого й прокурора; 2) відсутність у обвинувальному акті формулювання обвинувачення; 3) неналежне викладення у обвинувальному акті фактичних обставин вчинення кримінального правопорушення та правової кваліфікації кримінального правопорушення [9]. Враховуючи викладене вище, існує необхідність покращення техніки складання обвинувальних актів. Головним критерієм у цьому випадку постає дотримання вимог ст. 297 КПК України, тобто відображення усього переліку відомостей, які має містити обвинувальний акт. На відміну від вироку суду (рішення, в якому суд вирішує обвинувачення по суті), який має структуру, чітко визначену КПК України і складається із вступної, мотивувальної та резолютивної частин, обвинувальний акт не містить законодавчо визначеного поділу на структурні частини. У свою чергу кожна із структурних частин має містити перелік обов'язкових елементів, які мають зазначитися, що важливо для логічної послідовності та обов'язково зазначення усіх необхідних елементів. Щодо обвинувального акта, то такий поділ на структурні частини не має значення за умови дотримання послідовності та повноти викладу елементів з дотриманням вимог процесуального закону. Слід зазначити, що мова йде не тільки про ст. 291 КПК України, але і про дотримання вимог інших норм кримінального процесуального закону. Наприклад, Верховний Суд України у справі № 5- 111к15 від 25.06.2015 висловив наступну позицію: «...прокурор під час досудового розслідування, але у будь-якому разі до моменту складання обвинувального акта, повинен роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Письмове роз'яснення прокурора повинно бути додано до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування. Невиконання прокурором вимог ст. 384 КПК, в силу вимог п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК, є підставою для повернення обвинувального акта прокуророві» [3].

Загалом існують певні вироблені судовою практикою та доктриною вимоги до обвинувального акту. Зокрема, обвинувальний акт має відповідати таким рекомендаціям:

- 1) бути об'єктивним (мають бути викладені лише достовірно встановлені обставини кримінального правопорушення);
- 2) містити чітко визначену, а не альтернативну кваліфікацію кримінального правопорушення;

3) містити правове обґрунтування (посилання на норми права);

4) уникнення надмірно натурального опису злочинних дій, що мають жорстокий характер або пов'язані із статевою свободою та недоторканністю [6].

Складання обвинувального акта передбачає не лише винесення рішення та його офіційне оформлення. Така форма закінчення досудового розслідування передбачає значний спектр процесуальних дій, які має виконати слідчий або прокурор до складання обвинувального акта. Однією з таких процесуальних дій є відкриття матеріалів іншій стороні. У КПК України 2012 р. містяться деякі нововведення, зокрема, збільшилася кількість підстав, за яких прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Закінчення досудового розслідування є завершальним етапом процесуальної діяльності, під час якого приймаються рішення, передбачені ч. 2 ст. 283 КПК України. Законодавець у положеннях чинного кримінального процесуального законодавства використовує термін «закінчення досудового розслідування», але не надає його тлумачення. Підтримуючи думку, зазначену Дубинським А. Я., до сукупності дій щодо закінчення досудового розслідування належать: 1) аналіз та оцінка зібраних у справі доказів з точки зору їх достатності для достовірного висновку про форму закінчення розслідування; 2) систематизація і належне оформлення матеріалів справи; 3) прийняття рішення про форму закінчення провадження у справі; 4) оголошення учасникам процесу про закінчення збирання доказів у справі та пред'явлення їм матеріалів для ознайомлення; 5) вирішення клопотань, що надійшли від учасників процесу, які знайомилися з матеріалами справи; 6) пред'явлення учасникам процесу додаткових матеріалів, якщо такі з'явилися в результаті задоволення заявлених клопотань; 7) складання підсумкового процесуального документа; 8) направлення кримінальної справи та реалізація всіх процесуальних рішень, пов'язаних з формою закінчення розслідування [6, с. 8; 5, с. 60-61].

Стаття 42 КПК України прив'язує зміну процесуального статусу підозрюваного до передання до суду обвинувального акта, але немає визначеності щодо питання, що саме можна вважати моментом передання до суду обвинувального акта, чи це час фактичної відправки, отримання акта судом, чи момент реєстрації у канцелярії суду [7; 1, с. 42]. Практика

показує, що таким моментом є час реєстрації обвинувального акта у канцелярії суду.

Існують різні погляди на питання, до якої стадії кримінального процесу входить строк ознайомлення з матеріалами справи. При аналізі норм КПК України можна зробити висновок, що ознайомлення з матеріалами кримінального провадження входить до строку досудового розслідування. Хоча існують протилежні думки науковців, які наполягають на тому, що ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відбувається після закінчення досудового розслідування. Для обґрунтування такої позиції вчені звертаються до формулювання ч. 1 ст. 290 КПК України – «про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування». У цьому випадку необхідно зазначити, що завершення досудового розслідування – це процес, а не одномоментна дія. До того ж, ст. 283 КПК України зазначає, що закінчення досудового розслідування відбувається зверненням до суду з обвинувальним актом [8, с. 104].

Висновки. Закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом є актуальною темою для досліджень, адже містить багато спірних та проблемних питань.

Кримінальне процесуальне законодавство не містить норм про поділ обвинувального акта на структурні частини. Зазвичай такий поділ закріплюють для наявності логічної послідовності та обов'язково зазначення усіх необхідних елементів. Деякі науковці надають твердження про

фактичний поділ обвинувального акта на структурні частини, проте головним є дотримання послідовності на повноті викладу елементів відповідно до вимог процесуального закону. Слід зазначити, що мова йде не тільки про ст. 291 КПК України, але і про дотримання вимог інших норм кримінального процесуального закону. Розкриваючи положення Кримінального процесуального кодексу, судова практика та доктрина розробила перелік критеріїв, яким має відповідати обвинувальний акт.

Щодо іншого важливого для дослідження питання, а саме: що можна вважати моментом передання до суду обвинувального акта. У цьому контексті можна зазначити те, що КПК України передбачає зміну процесуального статусу підозрюваного при передачі до суду обвинувального акта, але не визначає конкретний момент, коли обвинувальний акт вважається переданим до суду. На нашу думку, таким моментом є час реєстрації обвинувального акта у суді. Отже, для розглядуваної проблематики важливим є процес складання обвинувального акта, адже його пов'язують не лише із складанням конкретного процесуального документа. Цей процес складає цілий перелік дій, які має виконати сторона обвинувачення.

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що процесуальне законодавство України недостатньо регламентує відносини у сфері закінчення досудового розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом, тому зазначена тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

Література :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 19.11.2018)
2. Татаров О. Ю. Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акта: проблеми та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / О. Ю. Татаров – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/44083/%D2>.
3. Постанова Верховного Суду України від 25.06.2015 № 5-111к15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/132BFE5EC4308D87C2257E7E0024EB17](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/132BFE5EC4308D87C2257E7E0024EB17).
4. Європіна Л. Обвинувальний акт у кримінальному провадженні / Л. Європіна // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 3(15). – С. 61–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2017/evropina.pdf>
5. Глобенко Г. І (2016) / Деякі аспекти процедури закінчення досудового розслідування” // Право і Безпека, No. 4, с. 60–64.
6. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования. Київ: КВШ МВД СССР, 1975. 132 с.
7. Торбас О.О. Момент закінчення досудового розслідування за КПК 2012 р. /О.О. Торбас // Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного

права : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15-16 червня 2013 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2013. – С. 103-106.

8. Горбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія О. О. Горбас. — Одеса: Юридична література, 2015. — 168 с. ISBN 978—966—419—223—8.

9. Узагальнення щодо судової практики повернення обвинувальних актів прокурору для доопрацювання Подільським районним судом м. Києва у 2014 році. Режим доступу: https://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/sydova_praktyka/uzagalnenya/uzag_pover_prok

10. Шкелебей В. А. Окремі питання ознайомлення учасниками кримінального процесу з матеріалами досудового розслідування до його завершення / В. А. Шкелебей. // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2018. – С. 258–262.